

УДК 7.01:745/749:377/378(410)

Даниленко Л.В.

Харківська державна
академія дизайну і мистецтв

СТАНОВЛЕННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Даниленко Л.В. Становлення дизайнерської освіти у Великій Британії. У статті розглядається історія становлення дизайн-освіти в Сполученому Королівстві, починаючи з середини XIX століття, коли з'явилися перші школи, що готували фахівців з напрямку «декоративне мистецтво», до створення коледжів з широким спектром спеціалізацій у різних галузях дизайну. В роботі аналізуються сучасні тенденції розвитку дизайнерських шкіл, що виявилися в об'єднанні окремих коледжів в рамках великих університетів. Також у статті виявляються організаційні і соціально-економічні умови діяльності дизайнерських установ Великої Британії.

Ключові слова: дизайн Великої Британії, дизайнерські коледжі, дизайн-освіта, реформування професійної підготовки.

Даниленко Л.В. Становление дизайнерского образования в Великобритании. В статье рассматривается история становления дизайн-образования в Соединенном Королевстве, начиная с середины XIX века, когда появились первые школы, готовившие специалистов по направлению «декоративное искусство», до создания колледжей с широким спектром специализаций в разных областях дизайна. В работе анализируются современные тенденции развития дизайнерских школ, проявившиеся в объединении отдельных колледжей в рамках крупных университетов. Также в статье выявляются организационные и социально-экономические условия деятельности дизайнерских учреждений Великобритании.

Ключевые слова: дизайн Великобритании, дизайнерские колледжи, дизайн-образование, реформирование профессиональной подготовки.

Danylenko. L.V. Formation of design education in the United Kingdom. The article examines the history of formation of design education in the United Kingdom since the middle of XIX century, when first schools that trained experts in the field of «decorative art» came into being, to formation of colleges with a wide range of specializations in different areas of design. This work analyzes the modern trends of development of design schools, which appeared in the union of individual colleges within large universities. The article also identifies the organizational and socio-economic conditions of activity of design institutions of Great Britain.

Key words: design of Great Britain, colleges of design, design education, reformation of professional training.

Надійшла до редакції 10.10.2013

Постановка проблеми. На початку XXI століття британська система дизайнерської освіти визнається як одна з найбільш досконалих у світі. Вона охоплює всі галузі дизайну, які вивчаються майже в 190 учбових закладах. Державна позиція з цього питання полягає в тому, щоб зробити дизайн нерозривною ланкою системи освіти (від системи дошкільного виховання і початкової школи до аспірантури і курсів підвищення кваліфікації дипломованих дизайнерів) і розвитку національної культури. У Великобританії освіта користується активною державною підтримкою, починаючи з фінансування навчального процесу і закінчуючи створенням системи бізнес-інкубаторів для молодих дизайнерів та інженерів, де винахідники й підприємці-початківці мають можливість консультуватися з галузевими експертами та інвесторами, вирішувати проблеми розвитку своїх проєктів. Все це спрямоване на те, щоб зробити дизайнерську освіту максимально ефективною.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Стаття написана згідно з планом науково-дослідних робіт Харківської державної академії дизайну і мистецтв в межах держбюджетної теми (реєстраційний №0112U001612): «Логіко-семіотичне моделювання візуального простору: соціокультурні і філософські аспекти», яка спрямована на реалізацію постанови Кабінету Міністрів України №37 від 20.01.1997.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія дизайнерської освіти у Великій Британії вивчалася кількома дослідниками. Це роботи В. Даниленка [1], Н. Ковешникової [2], В. Рунге [3], М. Пресса і Р. Купер [4]. Так, В. Даниленко у підручнику з дизайну розглядає витоки дизайнерської освіти на британських островах від стародавніх часів до виникнення перших художніх академій. Вчений наводить приклад історичного розвитку Королівського коледжу мистецтв: «Маючи понад 150-літню історію свого розвитку, завдяки власним традиціям та вмінню акумулювати прогресивний досвід, цей навчальний заклад став нащадком педагогічної думки, що її було накопичено світовою спільнотою у сфері дизайнерської освіти. <> Королівський коледж мистецтв у Великій Британії та Ульмська школа Німеччини <> суттєво вплинули на філософію дизайнерської освіти в Європі та за її межами» [1, с. 22].

Н. Ковешникова у навчальному посібнику «Дизайн: історія і теорія» поряд з іншими питаннями також аналізує етапи становлення дизайн-освіти у Сполученому Королівстві, починаючи з педагогічної діяльності Ч. Макінтоша і У. Крейна [2, с. 180-181]. В. Рунге, досліджуючи історію дизайну, науки і техніки, підкреслює: «Підготовка дизайнерів у Великобританії має складені традиції і відрізняється яскраво вираженою спадкоємністю. Вона веде передісторію з XIX століття, коли розвинулася широка система освіти в галузі мистецтв і художнього оздоблення промислових виробів. <...> Рівень підготовки дизайнерів у Великобританії, його гуманістичний, а не комерційний або рекламний характер складає предмет гордості англійської духовної культури» [3, с. 45-46].

М. Пресс і Р. Купер у книзі «Влада дизайну: ключ до серця споживача» розглядають дизайнерську професію з точки зору дизайнера-практика, стверджуючи, що дизайн як окрема професія виник на початку ХХ ст. У Великій Британії це сталося, коли у 1915 році почала роботу Асоціація дизайну і промисловості [4, с. 250]. Щодо графічного дизайну автори підкреслюють: «Витоки графічного дизайну, ймовірно, лежать у сфері реклами і продажів. Більшість дизайнерів, що працювали в цій області до 1960-х років, називалися комерційними художниками, а їх діяльність включала роботу з корпоративною ідентичністю, упаковкою і рекламою. Але з часом дизайнерські фірми розвинули свої пізнання у графічному дизайні й почали спеціалізуватися на корпоративній ідентичності, типографіці або упаковці, а рекламна індустрія розділилася на маркетингові та комерційні консультативні фірми і різні організаційні структури» [4, с. 251-252].

Отже, незважаючи на наявність наукових джерел, в яких наведено історію становлення дизайнерської освіти у Великій Британії, це питання аналізувалося лише в контексті розвитку світового дизайну, тому докладно особливості підготовки дизайнерів на британських островах не розглянуті.

Мета роботи полягає у вивченні історії становлення та особливостей дизайнерської освіти у Великій Британії.

Виклад основного матеріалу. Підготовка дизайнерів на британських островах має глибокі традиції і веде свою передісторію з ХІХ століття, коли розвинулася обширна система освіти в області витончених мистецтв і художнього оздоблення промислових виробів. У середині-наприкінці ХІХ віку у Великій Британії було відкрито багато шкіл та коледжів, діяльність яких була спрямована на підготовку фахівців для різних галузей промисловості. Перше художньо-промислове училище — Королівський коледж мистецтв — було засновано в Лондоні 1837 року для підготовки студентів за фахом «декоративне мистецтво». Тоді цей учбовий заклад називався Урядовою школою дизайну (Government School of Design). У 1853 він був перейменований на Національну художню школу (National Art Training School), а з 1896 року носить назву Королівський коледж мистецтв (Royal College of Art). У 1967 році коледж отримав статус університету.

Крім Королівського коледжу мистецтв, який був і залишається найбільш знаним навчальним закладом з цього напрямку, у Лондоні було створено ще кілька шкіл, що готували фахівців з художнього напрямку. Як пише В. Даниленко, «вперше проблеми викладання основ дизайну було заявлено як такі, що мають самостійне значення, при обговоренні підсумків Першої Всесвітньої промислової виставки, що відбувалася у Лондоні 1851 року. Тоді було висунуто ідею побудови навчання за основними видами дизайнерської діяльності після загальних вступних курсів» [1, с. 17]. Так, у 1854 році була заснована школа мистецтв Святого Мартіна; у 1891 — коледж мистецтв і будівництва Хаммерсміт; у 1894 році — друкарська школа Фонду Сент-Брайде (із

якої пізніше виник Лондонський коледж друку). Школа мистецтв Челсі виникла як частина Південно-Західного Політеху, який відкрився 1895 року. Центральну школу мистецтва та ремесел (згодом перетворену на Центральну школу мистецтва та дизайну) відкрито у 1896 році; школу мистецтв і ремесел Кемберуел засновано Технічною радою освіти Лондонського графства у 1898 році.

На першому етапі в усіх цих навчальних закладах в основному викладалися технічні дисципліни, і тільки після того, як було створено Відділ образотворчих мистецтв (у період між світовими війнами), відбулася реформа освіти у Великобританії і у програмі було включено також дисципліни художньої спрямованості. А після чергової освітньої реформи вже у 80-х роках ХХ століття вказані вище незалежні навчальні заклади були об'єднані у Лондонський університет мистецтв (London University of Arts). На разі цей державний навчальний заклад складається з шести установчих коледжів і спеціалізується на мистецтві, дизайні, моді та ЗМІ.

Освітні заклади в області витончених мистецтв і художнього оздоблення промислових виробів створювалися не тільки у Лондоні, а по всій країні. Другою найстарішою художньою школою у Великобританії після Королівського коледжу мистецтв є Школа дизайну Манчестера, яка була заснована 1838 року. Ця художня школа, розташована на північному заході Англії, стала називатися Школою мистецтв у 1853 році, а згодом була перейменована на Муніципальну школу мистецтв. У 1880 році Школа почала приймати студенток, і в той час це був єдиний заклад вищої освіти, доступний для жінок, хоча чоловіки й жінки були розділені (займалися в різних групах). На разі Школа дизайну Манчестера разом з Інституцією механіки Манчестера (засн. 1824), Школами комерції (засн. 1889), освіти (засн. 1878), вітчизняної науки (засн. 1880) та ще кількома коледжами в Дідсбурі, Кру, Алсагері є складовими частинами Університету Манчестер Метрополітан (Manchester Metropolitan University). Він є п'ятим університетом у Великобританії за кількістю студентів і сьогодні готує студентів за більш ніж десятьма напрямками дизайн-діяльності (крім графічного дизайну, є дизайн мультимедіа, інтер'єру, ландшафтний дизайн, мода, текстиль, фотографія тощо).

Коледж мистецтв Лідс (Leeds College of Art) заснований 1846 року у місті Лідс, Західний Йоркшир, як школа мистецтв Лідса, завдяки тому, що інститут механіки (який запропонував рисувальні класи) об'єднався з інститутом літератури. За сто років існування коледжу його репутація настільки зросла, що до 1946 року не менше п'ятнадцяти випускників були призначені на посади директорів шкіл мистецтва по всій країні. У повоєнні роки у коледжі були сформовані нові відділення дизайну, зокрема меблів, кераміки, графіки та графічного дизайну (у 1946 р.). У 1950–70-х роках відбулася реформа художньої освіти у Великобританії, у значній мірі заснована на ідеях, викладених групою практикуючих художників Лідсу у Базовому курсі дизайну. Цей курс ґрунтувався на науковому підході й

був спрямований на розвиток у студентів здатності до конструктивної критики й розуміння сучасних проблем дизайну. З 2009 року коледж працює як Школа дизайну (School of Design) у складі Університету м. Лідс (University of Leeds) за напрямками: графічний дизайн і дизайн комунікацій, промисловий дизайн, мода і дизайн текстилю, анімація, маркетинг тощо.

Урядова школа мистецтв міста Единбурга була створена 1858 року. У 1903 році вона була об'єднана зі Школою прикладного мистецтва, а в 1907 — стала Единбурзьким коледжем мистецтв. До злиття з Единбурзьким університетом у 2011 році коледж був невеликою установою, спеціалізованою на викладанні мистецтва, дизайну та архітектури. Об'єднання з Единбурзьким університетом надало студентам коледжу доступ до широкого спектру послуг. У складі Единбурзького університету коледж продовжує готувати фахівців з різних напрямків дизайну, таких як анімація, мода, телебачення, дизайн інтер'єру, ювелірна справа, дизайн виробів та графічний дизайн. Школа мистецтв і дизайну Кардіфф (Уельс) відкрилася 1865 року як Школа мистецтв Кардіфф. За ці роки школа перетворилася на Південний інститут вищої освіти Кардіфф (у 1990 році), а у 1996 — на університет. З 2011 року університет офіційно став називатися Університет Кардіфф Метрополітен. Школа мистецтв і дизайну є найстарішою складовою частиною цього університету і готує фахівців як за напрямками образотворчого мистецтва, так і за фахом дизайн (архітектура, промисловий дизайн, текстиль, графічні комунікації тощо).

Розуміючи необхідність поліпшення естетичних і функціональних параметрів промислових виробів, уряд Великої Британії вже на початку ХХ ст. почав освітню реформу у галузі мистецтва, наслідком якої стала інтеграція мистецьких та технічних навчальних закладів. У рамках цієї реформи планувалося створити окрему структуру для об'єднання зусиль представників торгівлі, виробництва та дизайну (по аналогії з німецьким Веркбундом). При цьому підкреслювалося, що під «хорошим» виробом треба розуміти не тільки технічні новації, але й економічність використання матеріалів, доцільність застосування тих чи інших технологій тощо. Щоб досягти цього, передбачалося по всій країні (у Глазго, Манчестері, Лондоні тощо) ввести багатоступеневу систему підготовки, починаючи з художніх шкіл і технічних коледжів, і розробити програми навчання, які б відповідали завданням промислового мистецтва. На жаль, Перша світова війна стала на заваді цих починів.

Після закінчення війни влада Сполученого Королівства знову повернулася до питань дизайну. У той час англійці активно зайнялися вивченням досвіду зарубіжних дизайнерських шкіл. Група провідних дизайнерів з Великої Британії у 1932 році відвідала школу Баухауз, яка тоді знаходилася у м. Дессау і була очолювана Людвігом Міс ван дер Роє. На представників британської делегації сильне враження справила творча атмосфера навчального закладу й тісні контакти між представниками художніх спеціальностей (живописцями, скульпторами, графіками) та власне дизайнерами. Британці побачили в цьому можливі майбутні шляхи

розвитку дизайну у власній країні. За три роки, коли Баухауз вже був розпущений німецькими нацистами, до Англії був запрошений Вальтер Гропіус для викладання в місцевих художніх школах, а трохи пізніше, 1937 року, приїздили також його колишні колеги по Баухаузу — Ласло Мохой-Надь і Марсель Брейер. Тож без перевершення можна стверджувати, що британська дизайнерська освіта будувалася завдяки використанню кращих досягнень світового дизайну.

Із закінченням Другої світової війни уряд Великої Британії вважав своєю головною метою інтенсивний розвиток економіки та збільшення експорту товарів. У зв'язку з цим перед художниками у промисловості були поставлені нові проектні завдання, які затребували широкого й ґрунтового професійного навчання фахівців. Почалися серйозні реформи в області освіти. Закладений раніше органічний зв'язок між ремісничою та художньою підготовкою у контексті реалій повоєнного світу став підґрунтям для злиття мистецьких та технічних шкіл, завдяки чому утворювалися коледжі з підготовки фахівців у різних напрямках дизайну. Як приклад можна навести навчальні заклади, які згодом стали частинами Лондонського інституту, а потім і Лондонського університету мистецтв. Так, у 1964 році Школа мистецтв Челсі злилася з Політехнічною школою, а в 1975 — об'єдналася з Коледжем мистецтва та будівництва Хаммерсміт (засн. 1891 р.). Друкарська школа Фонду Сент-Брайде у 1949 році була об'єднана зі Школою фоторепродукції і літографії, утворюючи Лондонську школу друку та графічних мистецтв; у 1960 році вона була перейменована в Лондонський коледж друку. Аналогічні трансформації, які залучали митців до вирішення реальних потреб суспільства, відбувалися у більшості мистецьких шкіл Британії.

Також у рамках повоєнного реформування професійної підготовки у школах та коледжах відкривалися відділення дизайну, вводилися навчальні програми з дисциплін, наближених до дизайну. Наприклад, у Королівському коледжі мистецтв 1954 року створено відділення дизайну, на якому тоді навчалися лише 40 студентів, що складало 9 % від загальної кількості учнів цього коледжу. Подібна ситуація була і в інших навчальних закладах. Однак незважаючи на обмежені набори студентів на дизайнерські спеціальності, той час був насправді визначальним для британської дизайнерської освіти. Бурхливий розвиток промисловості, наявність державної підтримки дизайну з боку держави, запрошення на викладацькі посади дизайнерів зі світовим ім'ям сприяли поступовому збільшенню кількості й підвищенню якості підготовки дизайнерів у країні.

До середини 1960-х років у Великій Британії налічувалося вже 168 художніх училищ, в яких навчалися близько 2300 студентів. Але основним учбовим закладом, де готували фахівців для промисловості (тобто дизайнерів), залишався Королівський коледж мистецтв. «Маючи понад 150-літню історію свого розвитку, завдяки власним традиціям та вмінню акумулювати прогресивний досвід, цей навчальний заклад, — за думкою В. Даниленка, — став нащадком

педагогічної думки, що її було накопичено світовою спільнотою у сфері дизайнерської освіти» [1, с. 22].

У 1989 році коледж перейшов на факультетську систему; на той час факультетів було чотири: промисловий дизайн, дизайн комунікацій, образотворчих мистецтв і гуманітарних наук. Королівський коледж мистецтв — один з небагатьох учбових закладів цього профілю в Європі, що офіційно володів університетським статусом наприкінці ХХ століття. (До речі, на разі студенти коледжу навчаються вже на 6 факультетах: промислового дизайну, дизайну комунікацій, образотворчих мистецтв, гуманітарних наук, а також архітектури, моди і текстилю.

У 1990 році Британський Королівський коледж мистецтв у Лондоні та Університет мистецтва і дизайну в Хельсінкі (Фінляндія) об'єднали шість провідних культурних і дизайнерських організацій і створили CUMULUS — Міжнародну асоціацію університетів і коледжів з мистецтва, дизайну і медіа. CUMULUS проводить конференції і семінари, організує виставки й конкурси, пропонує навчальні курси різної тривалості з усіх напрямків дизайну, тобто є системою сучасної дизайнерської освіти, що налаштована на досягнення високої якості та інновацій, створених культурною різноманітністю європейських народів. На разі CUMULUS нараховує більш ніж 40 членів, які є представниками країн Європейського Союзу. Проводиться обмін студентами, викладачами, ідеями, у тому числі й щодо майбутнього розвитку дизайнерської освіти та професії дизайнера.

Головною особливістю підготовки дизайнерів на британських островах є те, що система освіти у країні не тільки користується активною державною підтримкою, але й безпосередньо регулюється державою. Кількість студентів, що приймаються в дизайнерські виші, є обмеженою і зумовлена реальною потребою у фахівців цього профілю. Це гарантує практично 100 % працевлаштування випускників за отриманим фахом. У Великобританії передбачається також система стипендій і грантів для кращих студентів і спеціальне фінансування розробки учбових програм для дизайнерських вишів; додаткове субсидування заходів щодо випуску навчальних засобів з дизайну, вдосконалення виробничої практики студентів-дизайнерів і т. і. Крім держави, навчальні заклади отримують фінансування і з боку недержавних установ.

Висновки. Система дизайнерської освіти Великої Британії має глибокі традиції, які сягають корінням середини ХІХ століття, коли було відкрито багато шкіл та коледжів в області витончених мистецтв і художнього оздоблення промислових виробів. На тому етапі розподіл шкіл на мистецькі й технічні визначав і предметне наповнення навчального процесу в цих навчальних закладах. Але на початку ХХ століття відбулася освітня реформа, наслідком якої стало злиття технічних шкіл з художніми й школами прикладного мистецтва. Результатом цього стало виникнення дизайну як окремої професії. Тенденцію до об'єднання навчальних закладів було продовжено й у черговій освітній реформі, яку було запроваджено

наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Внаслідок цієї реформи дизайнерські коледжі було приєднано до складу великих університетів. Це дозволило зберегти спеціалізацію кожного закладу і водночас надати студентам більших можливостей щодо отримання широкого спектру освітніх послуг, недоступних для невеликих установ (у тому числі вибір ступеня бакалавра, магістра або навчання в аспірантурі, користування університетськими бібліотечними фондами, лабораторіями тощо).

Важливою особливістю підготовки дизайнерів у Сполученому Королівстві є державне опікування цим напрямком діяльності, починаючи з прийому до навчальних закладів, обмеженого реальною потребою у фахівцях конкретної спеціалізації, фінансування навчального процесу і закінчуючи створенням сприятливих умов для початку професійної діяльності випускників дизайнерських вишів (надання стипендій, грантів, створення бізнес-інкубаторів для молодих дизайнерів та інженерів тощо). Все це дає підстави для максимально високої ефективності дизайн-освіти, для розробки й упровадження усіляких винаходів та високих технологій. Як стверджує В. Рунге, «рівень підготовки дизайнерів у Великобританії, його гуманістичний, а не комерційний або рекламний, характер складають гордість англійської духовної культури» [3, с. 46]. Це насправді так, отже англійці завжди пишалися некомерційним шляхом розвитку власного дизайну на відміну від занадто комерціалізованого американського підходу. Варто відзначити постійний пошук збалансованої системи освіти, у тому числі й професійної, яка б вже сьогодні відповідала реаліям і потребам завтрашнього дня.

Подальший напрямок дослідження передбачає вивчення стилістичного розвитку графічного дизайну Великої Британії другої половини ХХ ст.

Література:

1. Даниленко В.Я. Дизайн. Підручник / В.Я. Даниленко. – Харків: ХДАДМ, – 2003. – 320 с.: іл.
2. Ковешникова Н.А. Дизайн: история и теория / Н.А. Ковешникова. – Москва: Омега-Л, 2007. – 224 с.: ил.
3. Рунге В.Ф. История дизайна, науки и техники. Книга 2 / В.Ф. Рунге. – М.: Архитектура-С, 2007. – 432 с.
4. Пресс М. Власть дизайнера: ключ к сердцу потребителя / Майк Пресс, Рэйчел Купер; пер. с англ. – Минск: Гревцов Паблшер, 2008. – 352 с.